

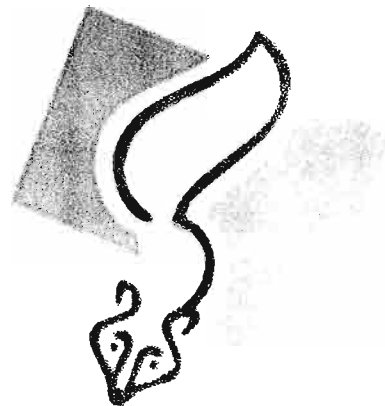
LES GUILLERIES - OSONA

SANT HILARI SACALM

52 a. Sortida

28 d'octubre del 2007

LES GUILLERIES

El nom de *les Guilleries* o *la Guilleria* comença a sortir en la documentació a la fi del segle XVIII i es troba ja totalment afermat a la fi del XIX i principi del XX. Havia estat anomenada des del segle X *Monte Ausonense* (942), i des del segle XIV, *la Muntanya d'Osona*, i s'estén a cavall de dues comarques, Osona i la Selva.

És una unitat o subcomarca ben diferenciada de les quatre que comprenen la comarca d'Osona, juntament amb la Plana de Vic, centrada per la ciutat de Vic, el Cabrerès o Collsacabra i el Lluçanès, establerta per la Generalitat de Catalunya en el decret de Divisió Territorial de Catalunya del 1936. Una bona part de les Guilleries fou integrada per aquesta divisió administrativa en la comarca de la Selva.

A grans trets, les Guilleries és l'espai muntanyós que queda encabit entre les cingleres del Collsacabra, al nord; el massís del Montseny, al sud; la plana de la Selva, a l'est; i la plana d'Osona, a l'oest. Aquest territori, dins del conjunt de muntanyes catalanes, queda ubicat a l'extrem nord-est de la serralada Prelitoral Catalana. Es tracta d'una comarca natural a cavall de les províncies de Barcelona i Girona, les comarques de la Selva i d'Osona i els bisbats de Vic i de Girona. La zona era coneguda antigament com la Guilleria i, en temps molt remots, eren les muntanyes d'Ausona.

Panoràmica del Montseny-Guilleries des del camí cap al repetidor i coll de Mas Carbó

En tractar-se d'una comarca natural, no ha tingut mai uns límits definits i això sempre ha estat motiu de debat. L'historiador Carreras Candi, el 1911, també esmenta la dificultat de definir els límits de la zona: "*Si hagués de respondre a la puritat del seu nom, haurían de ferles acabar allí ahont no hi haguessin **guilles***" i hi afegeix: "*En tal concept a les emboscades i poch habitades montanyes d'Ausona no'ls hi esqueya gens malament lo nom de Guilleries*".

El territori és en general molt abrupte i amb una boscúria quasi impenetrable; el seu interior és una enrevessada xarxa de cims, turons, rius i torrenteres. Jacint Verdaguer, l'any 1865, en una visita a la casa de Serrallonga de Querós, fa la següent descripció: "*Tot ho trobi aspre en aquell desert, lo caràcter de la gent, los camins, hon un no pot casi be posa lo peu pla, las montanyas que amagan sos pelats caps entre las bromas y sos peus en abismoses sotalades, lo murmurí dels rierals; y fins en los refilets dels pochos aucells que hi observi la aspresa y melancolia d'aquellas afraus y pinedes*". El gran poeta català té, en certa manera, tota la raó del món. La primera visita a la zona, sense la companyia d'un bon coneixedor del territori, pot resultar poc profitosa. En canvi, quan l'escenari esdevé familiar, les meravelles naturals que amaguen aquestes muntanyes es mostraran generosament i obsequiaran a bastament el visitant.

El territori està profundament modulats pel riu Ter i la seva xarxa d'afluents. La proximitat dels Pirineus i la Mediterrània donen a la zona un règim de pluges important amb una mitjana de 1.000 mm anuals, aproximadament. Això fa que la boscúria cobreixi pràcticament tot el territori. L'alzina i el pi dominen en les zones soles, mentre que roures, faigs i castanyers són els amos de les obagues. Certament les Guilleries tenen tot el que podem esperar d'una zona coberta d'una impenetrable i exuberant vegetació, en què es combina el bosc mediterrani o l'atlàntic, juntament amb la bellesa d'uns llogarets que semblen trets d'una pintura de l'escola olotina.

La població de les Guilleries ha anat minvant progressivament, alhora que s'ha concentrat en les principals poblacions de la zona i de les rodalies: Sant Hilari Sacalm, Santa Coloma de Farners, Anglès, Amer, Vilanova de Sau... Fins i tot comarques veïnes han rebut part d'aquest èxode en produir-se la revolucionària arribada de la indústria a aquestes zones rurals, que posà fi a una precària economia de supervivència. Santa Coloma de Farners, capital de la Selva, és la major població del territori guillerienc.

EL PLA DE LES ARENES

L'itinerari excursionista proposat segueix una bona part pel sector del Pla de les Arenes. Les seves vistes al Pirineu, al Montseny i als límits de les Guàrdies donen una visió clara de la situació geogràfica d'aquesta comarca. En els dies clars, vers migdia, el mar és l'horitzó, al nord els Pirineus, a ponent les Guàrdies davallen l'Osona i, al llevant, cap el Gironès. És un gran altiplà situat en el sector occidental del terme municipal de Sant Hilari Sacalm. Té una altitud d'uns mil metres, això fa que a l'hivern hi sigui molt habitual la presència de la neu.

El Pla de les Arenes sembla ser que fou l'enclau de la població antiga de Sant Hilari, el Castell de Mascarbó o Mas Carbó (o Domus de la Rovira) formà part de la història del feudalisme a les Guàrdies. La masia de la Cau, segons alguns autors, és l'origen del nom de Sacalm.

És important aquesta part de Sant Hilari per la seva activitat agrícola, una de les més actives i productives: cereals, farratges, conreu de la patata, que pel clima, l'aigua i el tipus de terreny li donen una qualitat reconeguda de fa centenars d'anys. Ramats d'ovelles i vaques pasturen en els seus prats, i té força importància la cria de bestiar porcí. Per altra banda la silvicultura ha creat boscos que s'intercalen amb els altres cultius més tradicionals, remarcant l'augment del nombre d'hectàrees de repoblació forestal de pins i avets i convertint-se en un dels motors econòmics de les Guàrdies.

Els boscos del Pla de les Arenes, de gran diversificació, es componen bàsicament de castanyedes, fagedes, coníferes, aulets i arbres de ribera, residualment el roure i algunes concentracions de grèvol.

SANT HILARI SACALM

Municipi que uns situen a la comarca d'Osona i altres a la de la Selva. No hi ha manera de treure'n l'entrellat... Mentre els entesos no diguin l'última paraula, direm, en tot cas, que aquest municipi comprèn la capçalera de la riera d'Osor (dita també a l'inici de Vallicrosa, de la Fontvella o de la Fontpicant) i s'estén des del pla de les Arenes (1.086 m), a l'oest, fins al puig de Sant Miquel o de Solterra (1.204 m), al nord-est, la serra de la Gavarra (1.182 m), al nord-oest, i la serra del Pedró (929 m), a l'est. En formen també part els antics termes de Querós i de Santa Margarida de Vallors, l'antiga parròquia de Mansolí i veïnats. És un nucli important de comunicacions.

La *vila* de **Sant Hilari Sacalm** (o *Vila de les Cent Fonts*, sobrenom amb què també es coneix) es pot considerar la capital de les Guillerries: és la població més activa i vital des del punt de vista industrial, de poblament i d'atracció de forasters, a partir de la seva famosa funció balneària. Es formà a l'entorn de l'església de Sant Hilari, que des del 922 donà nom al terme (el nom de Sacalm sembla que prové de la planura o calm del proper pla de les Arenes, on encara hi ha l'antic mas de la **Cau** o la **Calm**). Formava part del gran terme del castell de Solterra, ja el mateix segle X. L'antic castell de Solterra coronava la muntanya del seu nom (dita també de Sant Miquel de les Formigues), la més alta de les Guillerries (1.204 m) i el segle X centrava un important terme feudal i comprenia els termes actuals de Sant Hilari i d'Osor. Aquest castell es veié aviat desplaçat pel casal o **domus de la Rovira**, esmentat a mitjan segle XIII i que adquirí importància des del 1274, quan passà a poder dels **Gurb**. Aquesta família senyorial, castlana del castell de Gurb de la Plana, s'enfortí molt a la fi del segle XIII fins a esdevenir senyora total de la demarcació de Sant Hilari. Des del 1304 Bernat de Gurb apareix en la documentació com a senyor del terme i població de Sant Hilari, reconeixent només un domini teòric als Cabrera per la *domus* de la Rovira dit castell de Mas Carbó).

L'antiga *domus* de **la Rovira**, fortalesa documentada des del 1252, es troba en un extrem del pla de les Arenes, al cim d'un puig de 1.062 m, envoltat de faigs i castanyers; des de fa almenys dos segles és coneguda pel **castell de Mas Carbó** per la seva proximitat al mas Carbó. Propietat de la família Gurb, en 1274-1484 hi tingueren la seva residència aparellada, bé que residien habitualment a la sagrera de Sant Hilari, i fou abandonat al segle XVI. En 1924-26 hom hi féu excavacions, dirigides per J. M. Pericas, i es descobrí el basament d'un gran casal quadrat, amb espitlleres a tot el voltant, i inicis d'una escala i d'arcs dels pis inferior; un ample fossat envoltava l'edifici. Actualment es troba en estat d'abandó.

La població de Sant Hilari Sacalm té un sector central de carrerons estrets i tortuosos que forma el nucli històric, on es destaquen l'església, l'antiga casa de Can Rovira i altres cases velles dels segles XVII i XVIII, i un eixample radial que ha configurat la població tradicional, desbordada modernament per urbanitzacions i habitatges per a estiuatge. Hi ha també alguns edificis modernistes, com l'antiga cooperativa (avui dia seu del Museu de les Guílleries) i la casa de l'aigua de la Font Picant, obra de Josep M. Pericas. **Can Rovira** ocupa amb el seu hort una illa de cases; fou durant segles de la família més benestant de la població, i la llegenda atribuïa la seva prosperitat a unes misterioses tovalles que un hereu del mas hauria pres a les encantades que habitaven sota la roca d'en Pla (aquestes tovalles serviren durant segles per guarnir l'altar que hom parava davant la casa el dia del Corpus). L'edifici existia ja a mitjan segle XV, i fou renovat el 1692, i constitueix un gran mas, amb llindes i cantoneres de pedra i portal adovellat.

L'església parroquial és d'origen romànic (resta algun fragment de mur a la banda de migdia de l'edifici consagrat el 1199), però els terratrèmols de vers el 1428 obligaren a una reconstrucció molt substancial, que acabà amb una nova consagració, el 1480; se li afegiren capelles laterals a partir del segle XVI, i es transformà en església de tres naus per construcció de noves capelles el segle XIX. Una unificació de l'obra i unes noves voltes, fetes el 1877, li donaren l'aspecte actual, amb l'orientació capgirada i l'afegit d'un campanar, iniciat en 1860-68 i acabat el 1921, segons plans de J.M. Pericas. A l'interior conserva, a l'entrada del baptisteri, l'arquivolta de la portada romànica del segle XII (que des del 1854 era la porta del cementiri vell), i té a la dreta de la porta d'entrada un sarcòfag de pedra, sostingut per dos lleons, on reposen Ramon de Gurb (mort vers el 1400) i la seva muller Alamanda de Blanes (morta el 1393).

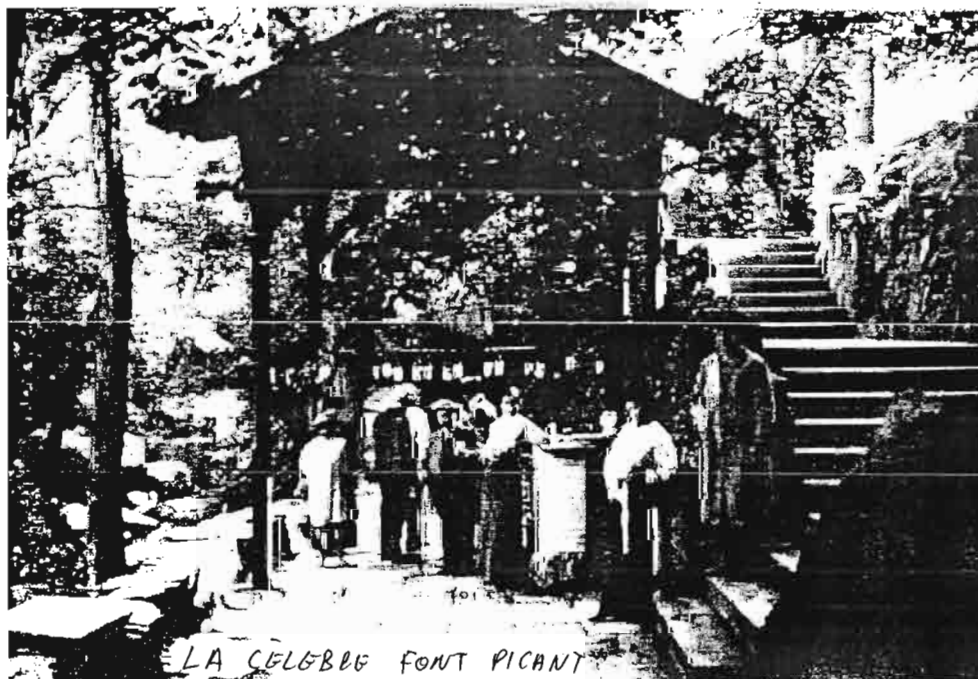
Els voltants de la població són especialment rics en fonts d'aigües minerals (**font Vella, font del Pic, font del Ferro**, etc.) –entorn d'un centenar en tot el terme–, però les que li han donat més anomenada i convertiren Sant Hilari des de la segona meitat del segle XIX en un centre balneari de primera importància foren les de la **font Picant**, d'aigües bicarbonatades i ferruginoses, indicades sobretot per a les litiasis renals o mal de pedra. Brollen a la dreta, a nivell de la riera d'Osor, a uns 4 km de Sant Hilari. Conegudes ja al segle XVII (en parla Jaume Caresmar als seus escrits) i descrites en la relació del viatger Francisco de Zamora (1790), que recull ja la tradició que foren descobertes

casualment en comprovar els efectes beneficiosos en uns ramats de bous, el Dr. Josep Gravalosa en féu una descripció científica el 1799, i al llarg del segle XIX, especialment a la segona meitat, atragueren malalts i visitants. Entre el 1877 i el 1890 es descobriren noves deus: **font de Santa Escolàstica, de Santa Teresa, de Santa Modesta i de Sant Joan**, de característiques peculiars i altres propietats curatives, segons els estudis de Nicolás Pérez Jiménez (1892), i el 1899 foren declarades les aigües d'utilitat pública. El 1880 fou bastit un establiment al costat mateix de la font Picant, conegut per **Hotel Martín**, amb 250 llits i amplis i luxosos serveis. Actualment es troba tancat i pràcticament abandonat. L'edifici de la principal de les deus, la font Picant o de Sant Josep, fou reedificat per J. M. Pericas vers el 1922. Les aigües medicinals són preses a l'establiment que hi ha dins la població (dit popularment *la Taverna de l'Aigua*), i també són embotellades (igual com les de la font del Pic, també d'aigües medicinals).

Però les fonts d'aigua de taula –també apreciades i conegudes de temps– han superat modernament de bon tros les medicinals com a recurs econòmic; les plantes embotelladores de la font Vella –i en menor escala les de la font d'Or– han esdevingut importants indústries que ocupen un bon nombre de treballadors.

Una altra indústria que ha tingut un gran desenvolupament i una forta incidència en l'economia i la demografia de Sant Hilari ha estat la fabricació d'objectes de fusta, com a objectes de regal o records, i els antics petits tallers de torneria s'han convertit en grans naus.

El Museu Guillerries, a Sant Hilari Sacalm, juntament amb els de Breda, Arbúcies i Viladrau, forma part d'uns equipaments museístics de Montseny-Guillerries, que presenten des d'òptiques diverses el patrimoni natural, etnogràfic i cultural del Montseny i les Guillerries. Les Guillerries conserven innombrables mostres de les seves festes i tradicions, entre les qual cal destacar, pel que fa a la població de Sant Hilari, les festes tradicionals d'interès nacional del Via Crucis Vivent (Divendres Sant), Torna Serrallonga (últim cap de setmana de setembre). Fira del Bolet i Setmana de la Micologia i el Bolet (segon cap de setmana d'octubre) i Fira Fusta, el primer cap de setmana de novembre.

LA CELEBRE FONT PICANT

BIBLIOGRAFIA:

Gran geografia comarcal de Catalunya, Volum 1, Osona i el Ripollès, 1ª edició, març del 1981, Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

LES GUILLERIES, L'esplendor d'una natura primitiva, Xavier Junquera i Segarra, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, Col·lecció Guies del Centre Excursionista de Catalunya, n. 22 .

GUILLERIES PAS A PAS. Gran Panoràmica. Dinàmic Servei Animació Muntanya, S.A., 1ª edició: juliol de 1988, Sant Hilari Sacalm.

Descripció adaptada de l'Itinerari de la 10ª Marxa i Aplec Excursionista de Veterans de Catalunya celebrada el 2 de juny de 1991, organitzada per A. E. Icària de Barcelona.

Adreces d'interès:

Museu Guillerries, Edifici "la Cooperativa", Pl. Dr. Robert s/n, Sant Hilari Sacalm,
Tel i Fax 972 869 447
www.turisme.santhilari.net/museu.html

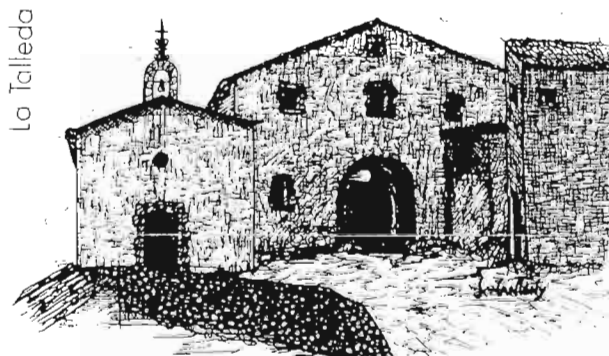
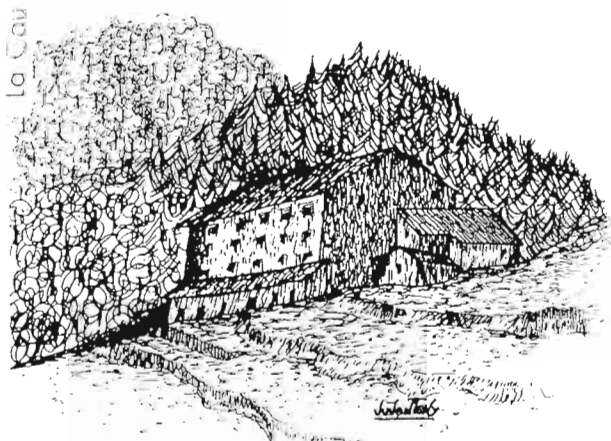
Oficina de Turisme de Sant Hilari Sacalm, Pl. Dr. Robert s/n, Sant Hilari Sacalm,
Tel. 972 869 677
www.turisme.santhilari.net

Fonda Rita, carrer Vernís, Sant Hilari Sacalm, tel. 972 868 009 (dinar)

Bar Sport Club, carrer Balmes, 6, Sant Hilari Sacalm, tel. 972 868 043 (esmorzar)

Portada: Dibuix original de Josep M. Also

La preparació d'aquesta 52a Sortida del Cicle "Coneguem Catalunya" i el recull d'informació han estat confeccionats per membres de la Secció de Cultura de l'A.E.Talaia, octubre del 2007.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

Sant Hilari Sacalm – repetidor - coll de Mas Carbó - La Talleda – Font de la Cau – coll del Pla d'Esteve - Font de l'Arc – Sant Hilari Sacalm

Temps	Kms
-------	-----

0,00	0,00
------	------

Plaça de l'Església. Sortim pels carrers de Vic, Sant Josep, Tres Creus, passant pel barri i la font del Petrinxo, un tram bastant pujador.

0,09	0,69
------	------

Antiga carretera de Vic. Anem recte per un camí d'enfront que transcorre entre bosc d'esplèndides coníferes.

0,12	0,82
------	------

Bifurcació, anem per l'esquerra. Trobem senyalitzacions amb fletxa blanca i la figura d'una guilla o guineu.

0,14	0,98
------	------

Bifurcació, anem cap a l'esquerra; a la dreta ens queda una fàbrica d'artesanía de fusta. La vista s'eixampla, davant nostre tenim les muntanyes més importants de les Guilleries direcció N: Collsabona, la Gavarra, Roca del Teix, Sant Miquel de Solterra ... El camí transcorre paral·lel a la carretera asfaltada que ens queda a l'esquerra. Podem veure-hi també les naus de la planta embotelladora de l'aigua de la Font Vella.

0,19	1,33
------	------

Bifurcació, anem a la dreta; poc després deixem a la dreta una altra bifurcació.

0,23	1,63
------	------

Bifurcació amb pal indicador a Font d'en Gurb i Font Vella, anem a l'esquerra.

0,28	1,93
------	------

Se'ns uneix un camí per l'esquerra; poc després nova bifurcació, anem a l'esquerra.

0,38	2,69
------	------

El camí toca la carretera i se'n separa de seguida (940 m). Hi ha un pal indicador, continuem per la pista uns 15 metres i agafem un antic camí poc fressat que s'enfila pel marge esquerre de la pista guanyant alçada tot carenejant direcció ponent. Poc després trobem una pista transversal, la seguim uns 20 metres cap a la dreta i la deixem per enfilar-nos novament pel marge esquerre.

0,44	3,07
------	------

Se'ns uneix un camí per l'esquerra.

0,50 3,49

El camí fa un revolt cap a l'esquerra i després cap a la dreta, en aquest últim hi ha una bifurcació, que hem d'agafar cap a l'esquerra.

0,53 3,66

Al capdamunt del sender trobem un camí transversal a prop del coll. Girem a l'esquerra; ja som al coll. Seguim aquesta pista ampla cap a la dreta, ascendent. En el seu inici, en un arbre a la dreta veiem un rètol que indica runes del castell de Mascarbó s. XIII. Davant nostre contemplem el Massís del Montseny i els seus pics més importants: Matagalls, les Agudes, el Turó de l'Home... Un camí planer ens obre la panoràmica sobre el Pla de les Arenes, la zona agrícola-ramadera més important del terme de Sant Hilari Sacalm.

0,58 4,05

Se'ns separa un camí per l'esquerra, continuem recte.

0,59 4,10

Bifurcació, amb cartell indicador a les runes del castell de Mascarbó (o Domus de la Rovira) – alt. 1.086 m.

1,00 4,19

Deixem una pista a l'esquerra que va de baixada i poc després en deixem una altra a la dreta, que porta al costat d'un repetidor de Retevisión (1.060 m). Nosaltres seguim pel camí principal. Poc després deixem un camí a l'esquerra.

1,08 4,79

A l'esquerra del camí, bifurcació a una clariana propera, anem pel camí principal.

1,13 4,97

Arribem al **coll de Mas Carbó** (1.060 m). Entreforç de sis camins, nosaltres agafem el d'enfront, que baixa.

1,18 5,27

Deixem dos camins a l'esquerra, continuem baixant.

1,21 5,41

Deixem un altre camí a l'esquerra, baixem.

1,23 5,53

Se'ns uneix un camí per l'esquerra, continuem baixant.

1,25 5,60

Bifurcació, camí a la dreta, anem recte.

1,26

5,67

El camí ens porta de dret al **mas Talleda** (alt 980 m). Trobem un safareig i la font del mateix nom, segons diuen una de les millors del Pla de les Arenes. El mas Talleda és una agrupació de construccions de diferents èpoques. Destaca el cos principal amb bonics dintells, juntament amb una capella annexa dedicada a la Verge dels Dolors, datada del 1776.

Per continuar endavant hem d'anar baixant cap a l'esquerra, pel camí d'entrada al mas. Travessem els camps de cultiu del mas, vers la vall. Panoràmiques del mas que acabem de deixar i un altre més enlairat i llunyà, el mas de la Cau.

1,37

6,38

Fem cap a una carretera asfaltada (940 m), la creuem i seguim el camí d'enfront per un petit pont sobre la riera del Pla de les Arenes o de la Cau.

1,49

7,25

Enmig d'una castanyeda trobem la **Font de la Cau** (1.010 m), al marge esquerre de la pista forestal: continuem.

2,01

8,02

Cruïlla de camins dalt la carena. El de la dreta va al **mas de la Cau**, però nosaltres no hi hem d'arribar. És una de les masies més antigues del terme municipal de Sant Hilari, del 1199, que encara conserva mig tapada l'antiga porta principal. El cos de la casa és de data posterior. Hi ha una teoria que diu que el topònim "Sacalm" pot haver sortit d'aquí.

Deixant de banda, doncs, la pista que porta al mas, en seguim una a l'esquerra, ampla, lleugerament ascendent i ben fressada que dibuixa alguns revolts. Plança.

2,11

8,73

Fem cap en un camí transversal i el seguim cap a l'esquerra (**coll del Pla d'Esteve**, 1.070 m). En el seu inici és força herbós i flanquejat de ginestells.

2,15

9,05

Quan el camí-pista fa una corba cap a la dreta, el deixem per agafar un trencall a l'esquerra, força herbós i un xic descurat, on cal anar amb compte amb els esbarzers que entrebanquen les cames ... Ja més endavant s'eixampla i fa de més bon caminar.

2,23

9,57

Deixem una desviació de la pista a l'esquerra. Seguim recte. Poc més enllà fem un gir cap a la dreta, seguim endavant, deixem un trencall de pista a la dreta i travessem un torrent a gual, les aigües del qual desguassen a la riera de la cau o del Pla de les Arenes..

2,29

9,90

Arribem al costat de la **Font de l'Arç** (955 m) i una edificació. Continuem endavant per la pista que passa pel costat de la font, que ens queda a la dreta.

2,33 10,15

Per un pontet creuem novament el torrent i abans d'arribar a una carretera entrem en un prat de la dreta i seguim pel seu marge, paral·lels a la carretera. A l'esquerra podem veure el Mas Carbó i en un punt més enlairat i allunyat el repetidor de Retevision.

2,40

Carretera. La seguim uns metres cap a l'esquerra.

2,42

Cruïlla de carreteres i font de la Casota. Per l'esquerra es va a St.Sadurní d'Osormort, nosaltres seguirem en direcció a Sant Hilari. A l'esquerra veiem el gran casalot de Matamala.

2,47 11,20

Cruïlla del camí de la Casota (985 m). Agafem una pista ben fressada a la dreta de la carretera que entra en un bosc de coníferes amb alguns exemplars de sequoies. A l'esquerra veurem més endavant el mas i el puig del Cloper o Clopés.

3,01 12,24

Bifurcació, agafem el de l'esquerra que puja, anem per una carena.

3,09 12,85

Collet, amb una fita amb marques blanques.

3,14 13,26

Bifurcació, anem per l'esquerra baixant.

3,19 13,57

Bifurcació. anem recte pujant un talús (a l'esquerra va a unes instal·lacions). Veiem Sant Hilari Sacalm a prop i molt llunyans podem distingir els cingles del Far. Vista panoràmica sobre el massís del Montseny, direcció sud. El Canó (vista panoràmica)

3,26 14,07

Carretera, la creuem i entrem en un altre camí d'enfront que ens apropa al nucli urbà pel barri del Serrat.

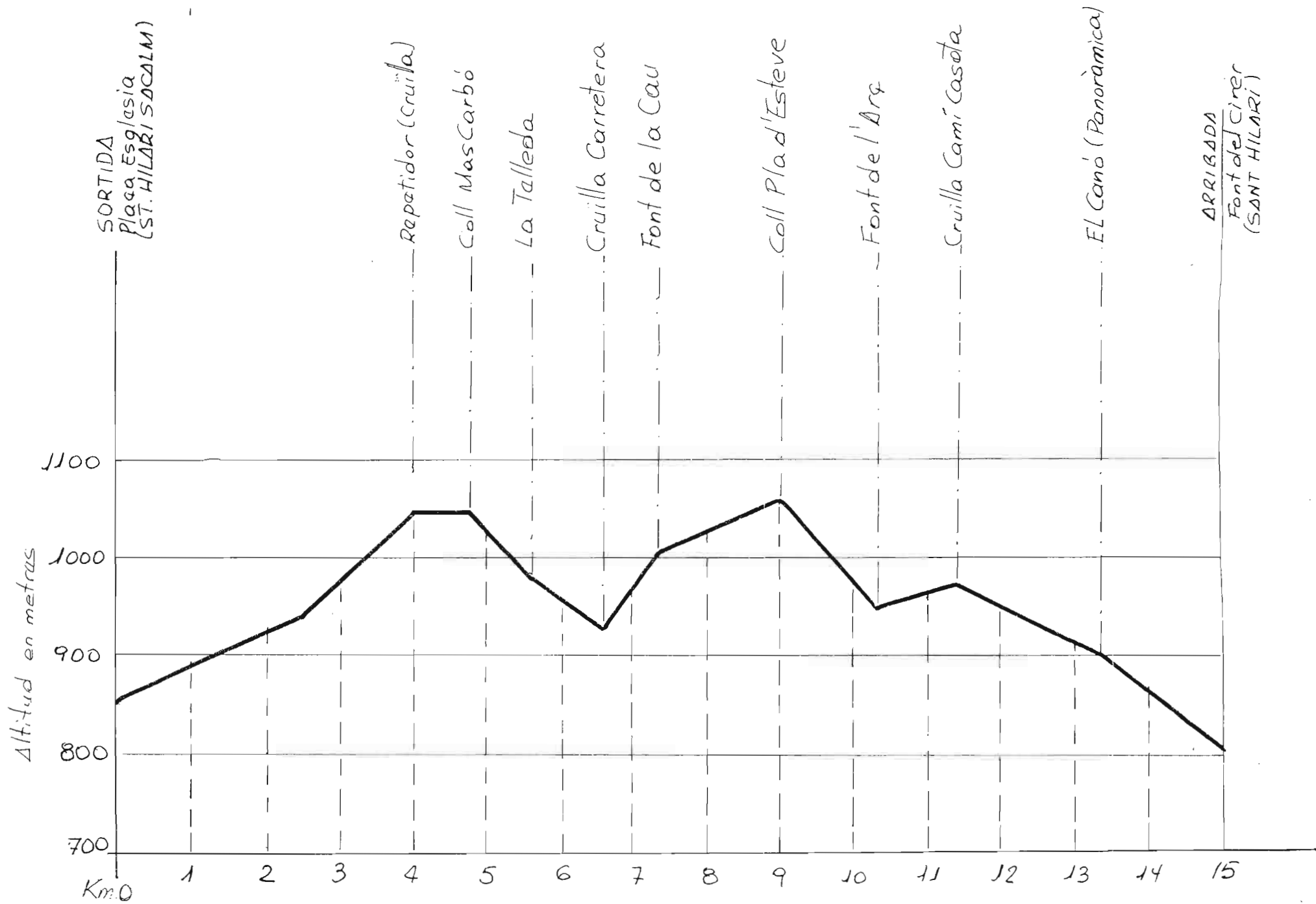
3,30 14,30

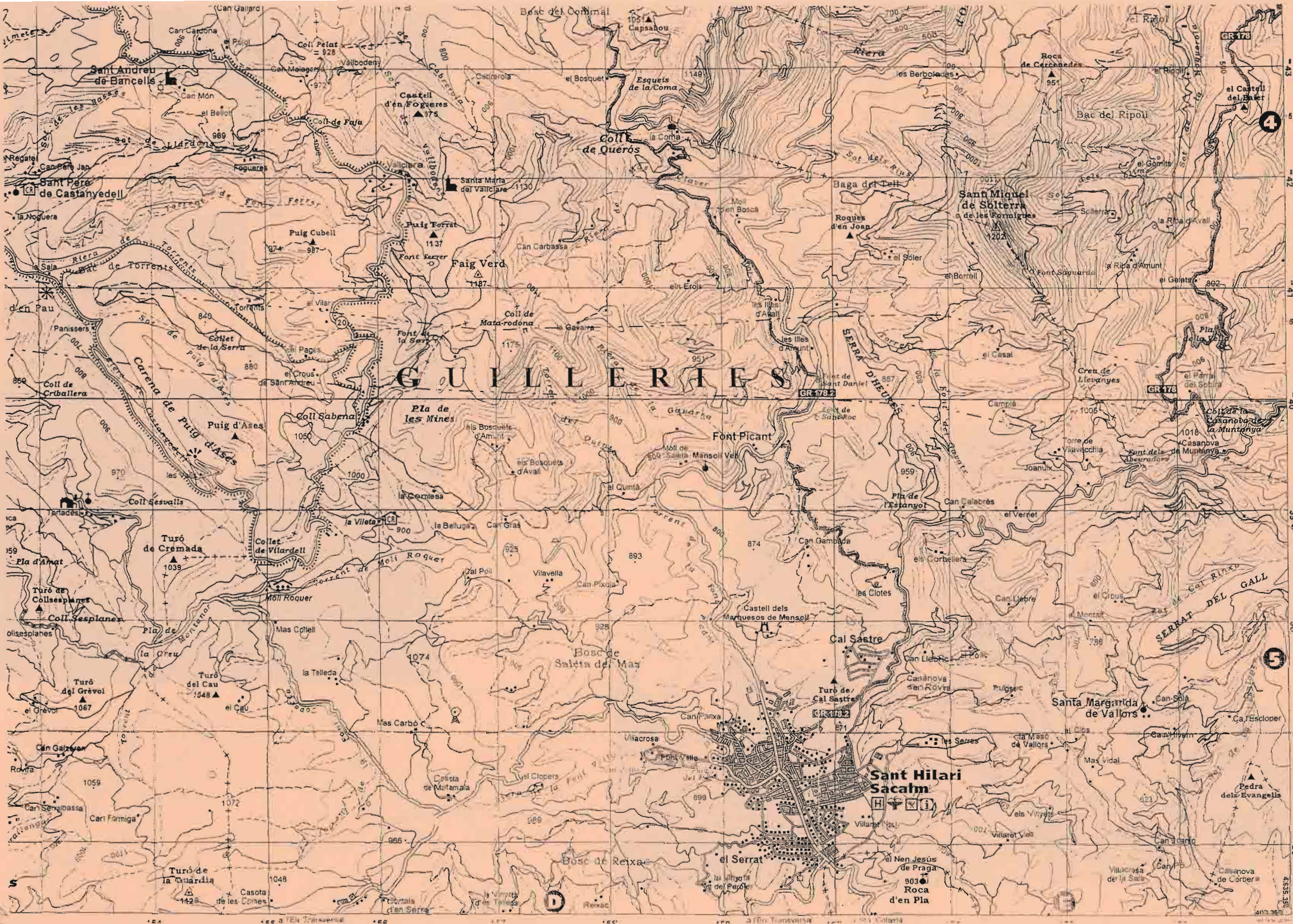
Primeres cases del poble de Sant Hilari. anem a l'esquerra per carrer asfaltat. ens dirigim a la font del Cirer (800 m) i cap al centre de la població (790 m).

3,38 14,83

Fem cap novament a la plaça de l'Església. Final de l'itinerari.

(Descripció adaptada de l'itinerari de la 10ª Marxa i Aplec Excursionista de Veterans de Catalunya, organitzada per l'A.E. Icària de Barcelona, 75è aniversari, el 2 de juny del 1991)

El Castanyer

SECCIÓ DE
CULTURA
A. E. TALAIA